

УДК 72.01/035

Ю. В. Івашко,

*канд.арх, доцент Київського національного університету
будівництва і архітектури*

СПЕЦИФІКА ФОРМОТВОРЕННЯ ФІНСЬКОГО “НАЦІОНАЛЬНОГО РОМАНТИЗМУ” І “ПІВНІЧНОГО МОДЕРНУ” ПЕТЕРБУРГУ

Анотація: визначено передумови виникнення національного фінського стилю, проаналізовано специфіку архітектури об'єктів “національного романтизму” та “північного модерну”, сформульовано визначні елементи архітектури, які виражають специфічні риси цього напрямку в європейському модерні – композицію, баштові верхи, еркери, вікна та входи, декор, печі.

Ключові слова: “національний романтизм” Фінляндії, “північний модерн” Петербургу, стильові ознаки.

В період поширення стилю модерн на межі 19-20 століть виникло явище, яке відмітило багато дослідників: ближче до “ядра” виникнення стилю в Центральній Європі модерн мав “інтернаціональний” характер, тоді як з віддаленням у регіони навпаки втрачав риси інтернаціоналізму і навпаки набував рис національної самобутності, що певною мірою притаманне і фінському “національному романтизму”, який трансформувався в Петербурзі в напрям “північний модерн” [2, с.471]. Не викликає заперечення той факт, що розповсюдження регіональних модифікацій європейського модерну особливо активно відбувалось в тих країнах, які у такий спосіб реалізовували своє прагнення звільнитись від іноземного панування і одночасно зміцнити національну самоідентичність.

Вперше ідея створення національного фінського стилю виникла на початку 1890-х років і охопила всі сфери мистецтва. Аналогічні ж явища виникли і в інших скандинавських країнах – Швеції і Норвегії, одна кляше Фінляндія дала світові такий емоційно виразний до гротескності образ “північного романтизму”.

Враховуючи відсутність на території Фінляндії спадщини монументальної середньовічної архітектури, представлення середньовічної архітектури лише переважно сільськими церквами і дерев'яною архітектурою, сприйняття спадщини періодів шведського, а згодом російського панування як “чужерідної”, вимагало пошуку інших засобів виразності, які б характеризували “національний” стиль. Якщо спробувати виділити в стилістиці національного романтизму окремі складові, то національною складовою без сумніву була лише дерев'яна архітектура Карелії, яка надала поштовх “дерев'яному модерну”

Фінляндії на основі підкреслення природної виразності бруталного природного зрубу (садиба Віттреск) – однак не вона забезпечила такий широкий резонанс фінського національного романтизму в світі. Хіба чи не більш значну роль відіграло звернення до мотивів середньовічної германської романської архітектури і “Heimatstil” під час відвідин одного з засновників фінського романтизму Л. Сонком міст Німеччини в 1894 році, а також ознайомлення з неороманікою в творчості американського архітектора Г. Річардсона (такі паралелі відчутні при порівнянні магазину-склада “Маршал Філдс” в Чикаго, будівлі бібліотеки в Квінсі (1880) Г. Річардсона, особняка біля Чикаго Ф. Шока (1880-е рр.) і собору в Тампере (1907, Л. Сонк) та страхового товариства “Похьола” в Хельсинки (1899-1901, Е. Саарінен, Г. Гезелліус, А. Ліндгрєн). Спільними є крупномасштабність, масивність форм, застосування неороманських башт з наметовими завершеннями та підкреслено бруталним кам'яним муруванням, трикутних недекорованих щипців, вікон, неначе вирубаних в масиві кам'яного мурування, що свідчить про безумовну спадкоємність з французькою і германською романікою [2, с. 30]. Ще однією складовою фінського романтизму називають британський рух “Мистецтв і ремесел” У. Морріса та Д. Рьоскіна (“Arts and Crafts”), англійський раціоналістичний модерн, представлений шотландськими об'єктами Ч. Макінтоша, та знайомство фінських геологів і архітекторів з методами кам'яного будівництва в Шотландії (зокрема, в Абердині). В одному з інтернет-джерел мені довелося зустріти вислів, що “в отсутствие реальной традиции, на основе которой можно было бы создать такую архитектуру, нации не оставалось ничего, кроме как включиться в доминирующую германскую/англосаксонскую традицию”. Таким чином, основоположниками нового стилю можна назвати О. Тар'яне, Л. Сонка, А. Галлена, Е. Саарінена, Г. Гезелліуса, А. Ліндгрєна.

Особливо варто наголосити на ролі еркерів в “північному модерні” Петербурга і взагалі в модерні Петербурга, де він стає “знаковим” елементом модерну. Саме в період розвитку модерну в Петербурзі еркер починає розвиватись конструктивно, збільшується його поверховість, урізноманітнюються композиційні прийоми розташування на фасаді, форма в плані, завершення, декоративна обробка.

В тих випадках, коли введення еркерів в композицію фасадів будинків стилю модерн і поступове перетворення їх в основну оригінальну складову стилю з урізноманітненням форм еркерів і збільшенням їх поверховості відбувалось впродовж певного відрізка часу, спостерігався закономірний розвиток еркера як елемента фасаду від простого до складного. В окремих випадках одночасно існували і прості, складні еркери. Окремий оригінальний

тип становлять еркери в будинках “північного” модерну – вони мають меншу поверховість (два-три поверхи), однак виділяються криволінійністю в плані, оригінальними завершеннями – напівбанею яйцеподібної форми, прорізами модерну, бруталними простими формами і відсутністю декору.

Співвідношення значної кількості типів еркерів і значної кількості будівель в стилі модерн з еркерами свідчить про пряму взаємозалежність цих процесів, тоді ж урізноманітнюються форми еркерів в плані і варіанти завершень еркерів, виділяються прямокутні, гранчасті, криволінійні в плані еркери без завершень, завершені щипцем чи фронтоном чи баштою, на основі яких утворюються численні варіації. Окремий вид становлять кутові еркери. За кількістю варіацій найбільшу різноманітність отримують гранчасті еркери з баштами.

Носіями семантики “північного модерну” також є і вікна, які набувають характерної, похідної від форм мансардних вікон жител, трапеційної та похідної від стрільчастої форми (те ж саме стосується форм входів) (мал.1). Показово, що в українському національному романтизмі – українському модерні трапеційні прорізи мають інші пропорції, кути нахилу бічних сторін, інше заповнення обрамування вікон.

Особливу роль в “національному романтизмі” і “північному модерні” відіграє підкреслено брутална фактурна обробка фасадів з переважанням граніту, декор, який В. Г. Лісовський вважає одночасно скульптурним рельєфом, і експресивною графікою, а в деяких випадках – абстракцією чи орнаментом, що цілком виправдано у відношенні будинку на вул. Стрем'янній, 11 [2, с. 448].

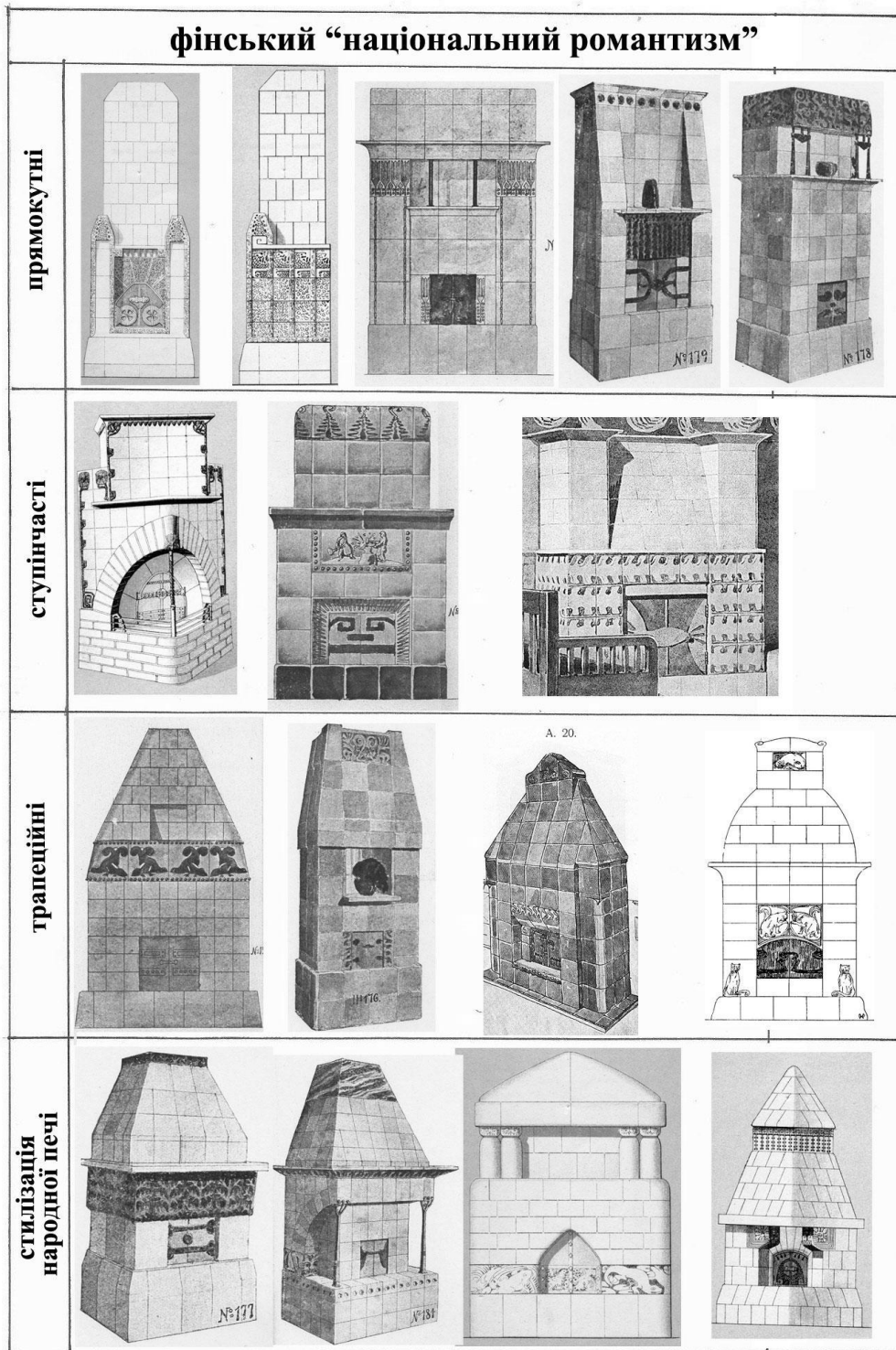
Специфічна стилістика фінського національного романтизму також присутня в опалювальних приладах фінських заводів “Або”, “Арабія”, Андстена та Гресвікенського заводу, розквіт яких припадає на 1901-1905 роки (мал.2). На цих заводах поряд з печами традиційного “югендстилю” випускались печі “перехідних типів” – з традиційним силуетом “югендстилю” і народностильовим декором, і оригінальні прямокутні, трапеційні, ступінчасті, ярусні печі національного романтизму.

В результаті становлення регіонального стилю сформувались основні ознаки національного романтизму, як згодом перейдуть і в “північний модерн” Петербургу:

1) композиція: динамічна асиметрія, часто з акцентною домінантою; крупномасштабність об'єктів; підкреслена тектоника за допомогою активного використання національного каменя – граніта, часто у вигляді необроблених блоків, горшечного каменя; силует: як правило, активний за рахунок введення башт, щипців, еркерів з баштами;

	форма	заповнення	обрамуння
український модерн (Україна)	<p>А</p> <p>$< 1:1$</p>		
	<p>Б</p> <p>1:1</p>		
	<p>В</p> <p>1:2, 1:3</p>		
"північний" модерн (Росія)	<p>А 1</p> <p>$< 1:1$</p>		
	<p>Б 1</p> <p>1:1</p>		
	<p>В 1</p> <p>1:2, 1:3</p>		

Рис.1. Порівняльний аналіз трапеційних вікон в архітектурі модерну України та "північного модерну"

Мал.2. Трансформація оригінальних форм печей и камінних печей “національного романтизму” (Фінляндія)

2) елементи: башти, в завершеннях яких застосовані модифіковані мотиви романських замків, багатоповерхові еркери різноманітної форми з нестандартними завершеннями, фактурною обробкою стіни і специфічним народностильовим декором, вікна і входи трапеційної і яйцеподібної форми (вперше трапеційне вікно з дрібночарункою рамою було застосоване в дерев'яному будинку Акселі Галлен-Каллели, а аналогом вікна у вигляді деформованої стрільчастої арки можна вважати арку в інтер'єрі павильйона Фінляндії на Всесвітній виставці в Парижі 1900 р. [2, с.288-289];

3) декоративні методи – специфічна брутальна фактурна обробка і народностильовий декор, побудовані на прямо протилежних Ар-нуво засадах (мотиви соснових гілок і шишок, ведмеді, рисі, рибини – фінська флора і фауна, усміхнені і зловісні локі і троллі– герої фінських и шведських казок).

Перелік використаних джерел

1. Зодчие Санкт-Петербурга. XIX – начало XX века / сост. В. Г. Исаченко; ред. Ю. Артемьева, С. Прохвятилова. – СПб.: Лениздат, 1998. – 1070 с.
2. Лисовский В.Г. Стиль модерн в архитектуре. – СПб: Воскресный день, 2013. – 480 с.
3. Кириков Б. Архитектура петербургского модерна. Особняки и доходные дома / Борис Михайлович Кириков.– СПб. : Коло, 2006. – 576 с.
4. Кириллов В. В. Архитектура “северного модерна” / Василий Владимирович Кириллов. – М.: УРСС, 2001. – 110 с.
5. Нащокина М. В. Архитекторы московского модерна. Творческие портреты. –Издание 3-е. – М.: Жираф, 2005. – 535 с.
6. Сердюк О. П. Київське житло другої половини XIX - початку XX століття. – Л.: “Центр Європи”, 2010. – 608 с.

Аннотация

Определены предпосылки возникновения национального финского стиля, проанализирована специфика архитектуры объектов “национального романтизма” и “северного модерна”, сформулированы определяющие элементы архитектуры, которые выражают специфические черты этого направления в европейском модерне – композицию, башенные верхи, эркера, окна и входы, декор, печи.

Ключевые слова: “национальный романтизм” Финляндии, “северный модерн” Петербурга, стилевые признаки.

Annotation

It were determined the reasons of origin of the national Finnish style, were analyzed the specific features of the “national romanticism” and “North Art-nouveau” architectural objects, were formulated the determine architectural elements, which expressed the specific features of this direction in the European Art-nouveau – the composition, towers, bay window (erkers), windows and entrances, décor, stoves.

Key words: Art-nouveau, stoves and mantels, “national romanticism” of Finland, “North Art-nouveau” of Peterburg, the styles features.

УДК 72.01/035

Ю. В. Івашко,

*канд.арх, доцент Київського національного університету
будівництва і архітектури*

ОСНОВИ СТИЛЕУТВОРЕННЯ МОДЕРНУ В АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Анотація: визначено сукупність факторів та умов, які спричинили особливості стилеутворення модерну в архітектурі України як загальнокультурного явища. Дослідження забудови в містах-осередках концентрованого розташування об’єктів архітектури модерну в Україні дозволило обґрунтувати вплив стилю на формування архітектурних ансамблів площ, житлових комплексів, а також на окремі архітектурні об’єкти забудови та деталі їх фасадів.

Ключові слова: основи стилеутворення, архітектура модерну України, семантичні ознаки.

Архітектура епохи модерну кінця ХІХ – початку ХХ століть не випадково привертає увагу фахівців. Саме стиль модерн став знаком епохи, чи не найвищого піднесення економіки і культури, архітектурно-містобудівної діяльності часів становлення розвиненого капіталізму з його амбіціями, матеріально-технічними і фінансовими можливостями, які стимулювали інвестиційні процеси в будівництві, сприяли розвитку мистецтва, зокрема, декоративного, монументального, ужиткового, мистецтв, пов’язаних з формуванням предметно-просторового середовища життєдіяльності людей [1, 2, 3, 4].

Запозичення традицій стилю модерн чи через столицю Австро-Угорської імперії – Відень і міста Польщі, Чехії, Угорщини, чи через обидві столиці